

პენიტენციური სისტემის უსაფრთხოების უზრუნველყოფის უცხოური გამოცდილება და მისი გამოყენების შესაძლებლობა სამომავლო პრაქტიკაში

DOI:10.36962/ECS106/9-10/2024-70

ნინო ქავთარაძე

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი,
stu პროფესორი

ნოდარ მატარაძე

stu დოქტორანტი

რეზიუმე

განხილულია სასჯელაღსრულების სისტემების უცხოური გამოცდილება ისეთ ქვეყნებში, როგორიცაა ნორვეგია, აშშ, ახალი ზელანდია, ავსტრალია, ესპანეთი, პორტუგალია, ბელორუსია, დიდი ბრიტანეთი, კანადა, გერმანია და მისი გამოყენების შესაძლებლობა საქართველოს თანამედროვე სასჯელაღსრულების სისტემაში. ანალიზის გათვალისწინებით საერთაშორისო სამართლებრივი დოკუმენტები, ავტორი დადებითად აფასებს უცხო ქვეყნების სასჯელაღსრულების პრაქტიკას და აყალიბებს რეკომენდაციას საქართველოში მისი აღქმის შესახებ. სამეცნიერო სტატიის მასალა მოგვიანებით შეიძლება გამოყენებულ იქნას სასჯელაღსრულების სისტემის სასჯელაღსრულების დაწესებულებების პრაქტიკულ საქმიანობაში, ასევე საქართველოს სასჯელაღსრულების სამსახურის საგანმანათლებლო ორგანიზაციებში.

საკვანძო სიტყვები: პენიტენციური უსაფრთხოება, სასჯელაღსრულების სისტემა, საზოგადოებრივი უსაფრთხოება, მსჯავრდებულები, მსჯავრდებულთა დიფერენცირება, აღმზრდელობითი დაწესებულებები.

შესავალი

შიდა იურიდიულ მეცნიერებაში დიდი ყურადღება ეთმობა კვლევის შედარებით სამართლებრივ მეთოდს, რომელიც ორიენტირებულია სხვადასხვა სამართლებრივი სისტემის, სოციალურ-სამართლებრივი კატეგორიებისა და ფენომენების (ნორმატიული და ინსტიტუციური) შედარებაზე. ამ მეთოდის პრაქტიკული მნიშვნელობა (მათ შორის, შესასწავლ თემასთან მიმართებაში) აშკარაა და მოიცავს საქართველოს სასჯელაღსრულების სისტემის რეფორმირების პროცესში პოზიტიური უცხოური გამოცდილების აღქმის შესაძლებლობას, მისი უსაფრთხოების უზრუნველყოფის განსაზღვრული პრიორიტეტის გათვალისწინებით. ამავდროულად, ეტაპობრივად, ფუნდამენტურ საკანონმდებლო დებულებებსა და დოქტრინალურ განვითარებაზე დაფუძნებული, აუცილებელია გამოიკვეთოს ამოსავალი წერტილები ამ სახის აღქმის საფუძვლების გასაგებად დღევანდელ თემასთან მიმართებაში.

უცხოური მოქმედი მოდელების უცხოური გამოცდილების აღქმის პარამეტრები (მათ შორის განსახილველი სფერო) უნდა იყოს დაკავშირებული საქართველოს კონსტიტუციის დებულებებთან, ეროვნული სამართლებრივი სისტემის ტიპთან, მეორეც, სასჯელაღსრულების სფეროში პროგრესული საერთაშორისო და უცხოური გამოცდილების აღქმის პარამეტრების განსაზღვრა გულისხმობს როგორც სახელმწიფოს შესაძლებლობების (ეკონომიკური, ფინანსური, რესურსების), ისე კრიმინალურ-კრიმინოგენულის დონის და რეალური მდგომარეობის ფხიზელ შეფასებას.

ამ მხრივ, ძალზე შერჩევითი მიდგომაა საქართველოს სასჯელაღსრულების სისტემაში ნორვეგიის სასჯელაღსრულების გამოცდილების გამოყენების შესაძლებლობების შესასწავლად, ქვეყნის ცხოვრების უმაღლესი სტანდარტით, სადაც ერთი პატიმრის შენახვის ყოველდღიური ღირებულება დაახლოებით 200 ევრო ღირს. და, გარდა ამისა, რომელსაც აქვს შედარებით დაბალი 3 დანაშაულის დონე.

ძირითადი ნაწილი

თანამედროვე მკვლევარები აღნიშნავენ საქართველოს სასჯელაღსრულების სისტემის რეფორმის ოპტიმიზაციის მნიშვნელობას წამყვანი უცხო ქვეყნების სასჯელაღსრულების დაწესებულებების საქმიანობის კონსტრუქციული შესწავლის, კერძოდ, შემდეგი საკითხების შესახებ: სასჯელის მოხდის პროცედურებში კორექტირება, რომელიც ეხება თავად სასჯელაღსრულების დაწესებულებების მშენებლობის სტრუქტურას, რომელიც აერთიანებს მსჯავრდებულთა პატიმრობის სხვადასხვა პირობებს - ნახევრად თავისუფალი ცხოვრებით და მკაცრი იზოლაციის პირობებში (საკანის ტიპის შენობაში), ობიექტის მაქსიმალური უსაფრთხოების უზრუნველყოფა უსაფრთხოების აღჭურვილობის მინიმალური დანახარჯებით; მსჯავრდებულთა პიროვნების დიაგნოსტიკის მეთოდები და ხერხები კონკრეტული პირისათვის სასჯელის აღსრულებისა და მოხდის პროცედურის განსაზღვრის პერსპექტივით არა სასამართლოს, არამედ დაწესებულების ადმინისტრაციის მიერ; მსჯავრდებულთა დიფერენცირების კრიტერიუმები მათი საწყისი და შემდგომი კლასიფიკაციის დროს; სასჯელის მოხდის პირთა აღრიცხვის სრული ცენტრალიზებული სისტემა, ადმინისტრაციასთან წვდომის უფლებით დაწესებულებები სასჯელის მოხდის პროცედურის ოპტიმიზაციის მიზნით; ინოვაციური გადაწყვეტილებების მუდმივი ძიება დამოუკიდებელი კვლევის გზით, გრანტების მინიჭება სასჯელაღსრულების დანაშაულთან ბრძოლის ეფექტიანი ინსტრუმენტების შემუშავების მიზნით; სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების განხორციელებასა და საზოგადოებისა და სახელმწიფოს უსაფრთხოების უზრუნველყოფაზე საზოგადოებრივი და სახელმწიფო კონტროლის ფორმებისა და მეთოდების მუდმივი გაუმჯობესება. ზოგადად, იზიარებს ზემოხსენებულ თვალსაზრისს, სტატიის ავტორი ასევე თვლის, რომ შესაძლებელია სასჯელაღსრულების სისტემის უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად ორი ძირითადი სფეროს იდენტიფიცირება (სადაც შესაძლებელია დადებითი უცხოური გამოცდილების მიღება): 1) სასჯელაღსრულების დაწესებულებების უსაფრთხოება (პირველ რიგში მსჯავრდებულები და პერსონალი, გარდა ამისა, მათ საზღვრებში მდებარე ყველა პირი); 2) სასჯელაღსრულების საზოგადოების უსაფრთხოება (მათ შორის, სისხლის სამართლის სასჯელი მოხდილი პირების გათავისუფლებასთან დაკავშირებით). გასათვალისწინებელია, რომ ეს სფეროები ორგანულად ურთიერთდაკავშირებულია, სასჯელაღსრულების უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად პრევენციული, კონტროლის და სხვა ღონისძიებების ყოვლისმომცველი ბუნების გათვალისწინებით, პენიტენციური დაწესებულებების მუშაობის კორელაცია მსჯავრდებულთა რესოციალიზაციისა და ადაპტაციის სოციალურად მნიშვნელოვან პროცესებთან და მათ, ვინც სასჯელი მოიხადა.

თავის მხრივ, ამ საკვანძო სფეროების ფარგლებში შეიძლება გამოვლინდეს უფრო ვიწრო, რომელიც აერთიანებს ორგანიზაციულ, სამართლებრივ და სხვა ზომებს. აღსანიშნავია, რომ სასჯელაღსრულების დაწესებულებების (პირველ რიგში დახურული გამასწორებელი დაწესებულებების) ადრე გამოვლენილი პრობლემები, რომლებიც დაკავშირებულია სასჯელაღსრულების დანაშაულის ფენომენტთან, კრიმინალური და ციხის სუბკულტურის უარყოფით ზემოქმედებასთან და სხვა პრობლემურ საკითხებთან. (კერძოდ, სასჯელაღსრულების დაწესებულებებში გადატვირთულობა) საერთოა ქვეყნების აბსოლუტური უმრავლესობისთვის და მას სერიოზული ყურადღება ექცევა, მათ შორის დოქტრინულ დონეზე. თავის მხრივ, სასჯელაღსრულების პოლიტიკისა და სოციალური პოლიტიკის ფორმირებისა და განხორციელებისას მხედველობაში მიიღება სამეცნიერო განვითარება ზოგადად. სასჯელაღსრულების სფეროს ჰუმანიზაციის ფართო (ძირითადად მსოფლიო მასშტაბით) ბუნების, პრობაციის ინსტიტუტის დანერგვისა და დინამიური

განვითარების, პატიმრობის ალტერნატიული სასჯელის გამოყენებისა და აღსრულების პრაქტიკის გაფართოებისა და კრიმინალური რეპრესიების გადარჩენის სტაბილური თანამედროვე ტენდენციის მიუხედავად უნდა ვაღიაროთ, რომ ამ ტიპის სისხლისსამართლებრივი ზემოქმედების წილი რჩება ძალიან მნიშვნელოვანი. შესაბამისად, მსჯავრდებულის საზოგადოებისგან იზოლირებასთან დაკავშირებული სასჯელის სწორად აღსრულების საკითხი კვლავ აქტუალური რჩება სასჯელაღსრულების დანესებულებების მიერ ფუნქციებისა და ამოცანების შესრულებისა და მათი უსაფრთხოების უზრუნველყოფის გათვალისწინებით. სპეციალური ლიტერატურის შესწავლა, რომელიც ეძღვნება დახურულ პენიტენციურ დანესებულებებში სისხლის სამართლის სასჯელის აღსრულების უცხოური გამოცდილების ანალიზს, საშუალებას გვაძლევს ვისაუბროთ სხვადასხვა ქვეყნის მიდგომების მრავალფეროვნებაზე (მიმდინარე კრიმინალური და სასჯელაღსრულების პოლიტიკის, დანაშაულის დონის, სოციალ. ეკონომიკური მაჩვენებლები, ტექნიკური აღჭურვილობა, ფორმა პენიტენციური სისტემის სტრუქტურა და მისი მართვა და სხვა ფაქტორები) სასჯელაღსრულების დანესებულებების დიფერენცირების შესახებ გარკვეული ზოგადი დებულებების ერთდროულად დაცვისას. მსჯავრდებულთა კონტინგენტი, რომლებიც იხდიან სასჯელს (თავის მხრივ, ასევე ივსება კონკრეტული შინაარსით, ეროვნული სამართლებრივი სპეციფიკის გათვალისწინებით). მაგალითად, ახალ ზელანდიაში, რომელიც საერთაშორისო რეიტინგში პატიმართა რაოდენობის მიხედვით მესამე ადგილს იკავებს, ზოგიერთი მონაცემებით, 100 ათას მოსახლეზე 126 მსჯავრდებული იხდის სასჯელს. მძიმე და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისთვის პატიმრები იგზავნება მაღალი უსაფრთხოების განყოფილებაში, სადაც არის მსჯავრდებულთა მკაფიო დაყოფა კატეგორიებად (მაგალითად, სექსუალური დევიანტები, ჰომოსექსუალებს ცალკე საკნებში ათავსებენ); გასეირნება (არა უმეტეს ერთი საათისა) დასაშვებია მხოლოდ დერეფანში. ამ ქვეყანაში სრულიად დახურულ სასჯელაღსრულების დანესებულებებთან ერთად არის ღია ციხეები (რუსული სასჯელაღსრულების კოლონიების ანალოგები), სადაც გადაჰყავთ მსჯავრდებულები კარგი ქცევისთვის. განსახილველი საკითხის კონტექსტში ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ახალი ზელანდიის სასჯელაღსრულების დანესებულებებში ოკუპაციური თერაპია აქტიურად გამოიყენება, როგორც გამოსწორების საშუალება (სასამართლო დანესებულებებში მდებარე სანარმოებში მომუშავე მსჯავრდებულები საშუალოდ იღებენ 6-დან 9-მდე ახალ ზელანდიურ დოლარს, რაც დღეში 3-5 ევროს ექვივალენტია); 2011 წლიდან ადმინისტრაციის გადაწყვეტილებით დაკავების ადგილებში ვიდეო თამაშები ჩამორთმეულია.

ავსტრალიაში სასჯელის აღსრულების ორგანიზების მთავარი ტენდენცია (სერიოზულ და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულებთან დაკავშირებით) შეიძლება გამოიხატოს თეზისით: დამნაშავემ უნდა გააცნობიეროს ის, რაც გააკეთა საზოგადოებისგან სრული იზოლაციით. ამასთან დაკავშირებით, ციხის სტრუქტურა არის საკნის ბლოკების ქსელი, რომელიც განსხვავდება ერთი საერთო ცენტრიდან (თითოეული ბლოკი ეზოს გვერდით არის სავარჯიშოებისთვის, დაყოფილია იზოლირებულ განყოფილებებად, ცალკეული საკნების რაოდენობის მიხედვით); ახლად ჩამოსულ მსჯავრდებულს შეჰყავთ საკანში დახუჭული თვალებით, რათა არც ერთი პატიმარი არ დაინახოს და ვერ გაიგოს შენობის განლაგება; თანამშრომლებს მოეთხოვებათ აბსოლუტური დუმილის დაცვა და კატეგორიულად ეკრძალებათ პატიმრებთან საუბარი. ზოგადად, აქ, ცხადია, შეიძლება მივაკვლიოთ ეგრეთ წოდებული პენსილვანიის დასჯის სისტემის ტრადიციებს, რომელთა შეფასება სპეციალიზებულ ლიტერატურაში არის ცალსახა, მაშინ როცა უნდა ვაღიაროთ, რომ, პირველ რიგში, ამ სისტემას მნიშვნელოვანი გავლენა ჰქონდა.

მთლიანობაში ავსტრალიის სისტემა და სასჯელის მოხდის პროცესი თანმიმდევრულად გადის შემდეგ ეტაპებს: სამართლო პატიმრობიდან მსჯავრდებულის საერთო საკნებში გადაყვანამდე; შემდგომი-დარჩენა ე.წ. „გარდამავალ ციხეში“ (შუალედური ნაბიჯი პატიმრობიდან გათავისუფლებამდე); შემდგომი – პირობითი გათავისუფლება (მსჯავრდებულს ეძლევა გათავისუფლების მონაპოვო, რომელშიც მითითებულია იმ მოთხოვნების ჩამონათვალი, რომლებიც მან უნდა დაიცვას თავისუფლების არსებობის დროს).

შეერთებულ შტატებს, რომელიც ტრადიციულად პირველ ადგილს იკავებს საერთაშორისო რეიტინგში პატიმართა რაოდენობის მიხედვით, აქვს სასჯელალსრულების დაწესებულებების დივერსიფიცირებული სისტემა. თანამედროვე პერიოდში მიმდინარეობს მათი პრივატიზაციის პროცესი (კერძო მართვაზე გადაცემა ძირითადი რეჟიმის მოთხოვნების დაცვით). შეერთებულ შტატებში ფედერალიზმის დუალისტური მოდელის გამო სამართლებრივი, სასამართლო და პენიტენციური სისტემები არსებობს და ფუნქციონირებს პარალელურად ფედერალურ დონეზე და თითოეულ ცალკეულ შტატში. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ თითოეულ პენიტენციურ დაწესებულებას ენიჭება უსაფრთხოების დონე, შესაბამისად, 1-დან 4-მდე. ადგილობრივი დაქვემდებარებაში მყოფი სასჯელალსრულების დაწესებულებებში უსაფრთხოების დონე 1 ან 2-ია და იქ დაკავებულ დამნაშავეთა ნახევარზე მეტს უფლება აქვს დატოვოს დაცული ტერიტორია გარკვეული პერიოდის განმავლობაში, რათა დაქირავებულად იმუშაოს ან ისწავლოს პროფესია; ციხეები და მე-3 და მე-4 დონის სხვა სასჯელალსრულების დაწესებულებები ექვემდებარება შტატის ან ფედერალური მთავრობის იურისდიქციას (თუმცა, ამ ციხეებს ასევე აქვთ უფრო რბილი მე-2 დონის განყოფილებები).

გასათვალისწინებელია, რომ მსჯავრდებულთა დიფერენცირება და, შესაბამისად, სასჯელალსრულების დაწესებულების უსაფრთხოების აუცილებელი დონის განსაზღვრა ხდება არა მხოლოდ სასჯელის საფუძველზე (მაგალითად, თუ სასამართლომ დამნაშავეს თავისუფლების აღკვეთა მიუსაჯა. ერთ წლამდე, შემდეგ სასჯელის მოსახდელად მსჯავრდებული მოთავსებულია რაიონულ საგამოძიებო ციხეში ან ერთ-ერთ ადგილობრივ გამასწორებელ დაწესებულებაში), ასევე მიმღების ცენტრების მუშაობასთან, დიაგნოსტიკასთან და პატიმართა კლასიფიკაციასთან დაკავშირებით (იმ შემთხვევაში, ერთ წელზე მეტ ხანს იხდიან სასჯელს). სასჯელალსრულების დაწესებულებებში მსჯავრდებულის რესოციალიზაციისკენ მიმართული სხვადასხვა პროგრამა არსებობს. გარდა ამისა, შეერთებულ შტატებში არის რესტიტუციის ცენტრები (თავისუფლების აღკვეთის „რბილი“ ალტერნატივა); მსჯავრდებულები, რომლებმაც პირველად ჩაიდინეს დანაშაული, შრომისუნარიანები და ფსიქიკურად ჯანმრთელები, რომლებსაც არ აქვთ ნარკოტიკებთან და ალკოჰოლთან დაკავშირებული პრობლემები, ასევე, სასამართლოს გადაწყვეტილებით, მსჯავრდებულები, რომელთა თავისუფლების აღკვეთა შესაძლებელია, გადიან სოციალიზაციის კურსს და ევალუბათ სამსახურში ნასვლა და უსასყიდლოდ შეასრულონ საზოგადოებრივი შრომა, მიღებული თანხიდან იხდიან ცენტრში განსახლების, იურიდიული ხარჯების და დაზარალებულთა ზარალის ანაზღაურებას); სავალდებულო სამკურნალო ცენტრები (მათ იგზავნება ალკოჰოლიზმისა და ნარკომანიის მკურნალობა, ცენტრებში ფუნქციონირებს საგანმანათლებლო და სოციალიზაციის პროგრამები, პატიმრები ასევე გადიან პროფესიულ მომზადებას და გათავისუფლების შემდეგ უწევენ კვალიფიციურ დახმარებას დასაქმების საკითხში); გამოსასწორებელი ბანაკები (ახალგაზრდა ჯანსაღი მამაკაცები, რომლებსაც პირველად მიესაჯათ 5 წლამდე თავისუფლების აღკვეთა ძალადობასთან დაკავშირებული დანაშაულისთვის, იგზავნება, თუ ისინი თავად გამოხატავენ ასეთ სურვილს; მსჯავრდებულები ეწევიან მძიმე საზოგადოებრივ სამუშაოს, მაგალითად, გზის მშენებლობაში და ასევე ვალდებულნი არიან გაიარონ საგანმანათლებლო პროგრამა და პროფესიული მომზადების კურსი. ესპანეთში (ისევე, როგორც პორტუგალიაში) არსებობს მსჯავრდებულთა პატიმრობის ოთხი კატეგორია (დახურული, ნახევრად ღია, ღამე დარჩენა) და პირობით ვადამდე გათავისუფლება (შინაპატიმრობაში), რომელთა გამოყენება შესაძლებელია.

ფინეთი ასევე ითვალისწინებს სასჯელის სხვადასხვა რეჟიმს, რომელიც ასოცირდება საზოგადოებისგან იზოლაციასთან, მსჯავრდებულის ქცევის გათვალისწინებით, მის შესწორებაზე და არსებობს პატიმრობის უფრო მკაცრი რეჟიმიდან ნაკლებად მკაცრ რეჟიმზე გადაყვანის წესები.

როგორც ვხედავთ, უცხოური პენიტენციალური სისტემების ფუნქციონირების გამოცდილების ზოგიერთი ზემოაღნიშნული დებულება, კერძოდ, მსჯავრდებულთა დიფერენცირება სპეციალიზებული ცენტრების დასკვნების საფუძველზე (რომელშიც, ცხადია, უნდა მოიცავდნენ ფსიქოლოგებს, სოციოლოგებს, იურისტებს და სხვა სფეროს წარმომადგენლებს. სასჯელალსრულების

სისტემისა და მისი უსაფრთხოების შესწავლასთან დაკავშირებით) მათი საფრთხის დონისა და ამასთან დაკავშირებით მიღებული გადაწყვეტილებებზე პირის გაგზავნის შესახებ (ზოგიერთ შემთხვევაში მისი თანხმობის გათვალისწინებით) შესაბამის პენიტენციურ დაწესებულებაში (სადაც, თავის მხრივ, მოქმედებს შესაბამისი სოციალიზაციის პროგრამა); მსჯავრდებულის გადაყვანის შესაძლებლობა, რომელსაც თავისუფლების აღკვეთა ეწერება სასჯელალსრულების დაწესებულებაში „უფრო რბილი რეჟიმით“, იმავდროულად შესაბამისი ადაპტაციისა და რესოციალიზაციის პროგრამების გავლისას, არის ეროვნული სასჯელალსრულების სისტემისთვის გარკვეული ინტერესი და შეიძლება აღიქმებოდეს მისი რეფორმის პროცესში. ამ სისტემის უსაფრთხოების პრიორიტეტის გათვალისწინებით.

რაც შეეხება კერძო ციხეებსა და სხვა სასჯელალსრულების დაწესებულებებს, ისინი მასობრივად შეიქმნა შეერთებულ შტატებში 1980-იან წლებში და ამჟამად ხელმისაწვდომია 27 შტატში და იმართება 20 კერძო კომპანიის მიერ, მათი სიმძლავრე არის ყველა ამერიკული ციხის ტევადობის ლიმიტის 4,4 პროცენტი. მათი დადებითი მხარეებია-უზრუნველყოს პატიმართა ცხოვრების უფრო სამართლიანი, უსაფრთხო, ჰუმანური და კონსტრუქციული პირობები, შეამციროს სახელმწიფოს ტვირთი სასჯელალსრულების სისტემის შესანარჩუნებლად და იმავდროულად გადაჭრას პატიმრების დასაქმების საკითხები. იმავდროულად, კერძო ციხეებს რეალური წვლილი შეაქვს ეროვნულ ეკონომიკაში (სამხედრო ტექნიკისა და უნიფორმის 100%, გარდა ამისა, სამონტაჟო ხელსაწყოების ბაზრის 98%, საყოფაცხოვრებო ტექნიკის 36%, ყურსასმენების, მიკროფონების, მეგაფონების 30% და საოფისე ავეჯის 21%, ასევე საავიაციო და სამედიცინო აღჭურვილობა, მრავალი სხვა სოციალურად სასარგებლო აქტივობა), აუმჯობესებს ურთიერთობას პატიმრებსა და პერსონალს შორის; მეორეს მხრივ, ასეთი დაწესებულებების თანამშრომლებს შორის მსჯავრდებულთა მოსახლეობასთან მუშაობის გამოცდილება არ არსებობს. აღსანიშნავია, რომ კერძო სასჯელალსრულების დაწესებულებების მოდელი (გარკვეული ცვლილებებით) ფართოდ გავრცელდა რიგ უცხო ქვეყანაში. შიდა სპეციალიზებულ ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება საქართველოში ამ ნაწილში უცხოური გამოცდილების თანდათანობითი გამოყენების შესაძლებლობის შესახებ და პირველ ეტაპზე (ექსპერიმენტის ფარგლებში) შემოთავაზებულია აზრი და კანონმდებლობა მოზიდვის პროექტის შესახებ. კერძო რუსი ინვესტორები სასჯელალსრულების სისტემაში მონაწილეობენ წინასწარი დაკავების ცენტრების მშენებლობაში, რეკონსტრუქციასა და მოვლაში, მათთვის სხვადასხვა შეღავათიან გადასახადებს აძლევენ. ამ სისტემის ფუნქციონირება და განვითარება მოითხოვს ძალიან ფრთხილად შესწავლას სასჯელალსრულების სამართლის და მასთან დაკავშირებული სამეცნიერო ცოდნის სფეროში ცნობილი ადგილობრივი ექსპერტების ფართო სპექტრის, ასევე პრაქტიკოსების ჩართულობით. ნებისმიერ შემთხვევაში, მისი დანერგვა შეიძლება იყოს, პირველ რიგში, ეტაპობრივი-ინდივიდუალური ექსპერიმენტული „პილოტური“ პროექტებიდან, იმ პირობით, რომ ისინი არა მხოლოდ ეკონომიკურ სარგებელს მოუტანს სახელმწიფოს, არამედ შეესაბამება კანონით და სხვა მარეგულირებელი სამართლებრივი აქტებით დადგენილ ყველა შესაბამის მოთხოვნას.

სასჯელალსრულების დაწესებულებების უსაფრთხოების უზრუნველყოფის კონტექსტში უნდა აღინიშნოს ტექნიკური კომპონენტის მნიშვნელოვანი როლი (ეს, პირველ რიგში, ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებს ეხება). მაგალითად, ნიდერლანდებში თავისუფლების აღკვეთის ადგილები აღჭურვილია ვიდეოკამერებით, რომელთა დახმარებითაც ხდება მსჯავრდებულების მუდმივი მონიტორინგი (პატიმრებს პრაქტიკულად არ აქვთ პირადი სივრცე, გარდა ტუალეტისა და შხაპის).

ესპანეთში პენიტენციური სისტემა მოიცავს 68 გამასწორებელ დაწესებულებას (დახურული ტიპის), 32 სოციალური ინტეგრაციის ცენტრს (ნახევრად ღია და ღია ტიპის), 2 ფსიქიატრიულ ცენტრს, 3 დედათა და ბავშვთა ცენტრს, ასევე 56 დამოკიდებულ პირთა დაწესებულებას. კატალონიაში არის 15 გამასწორებელი დაწესებულება (ღია და დახურული ციხის ცენტრები) და ერთი სამედიცინო ცენტრი. სასჯელალსრულების დაწესებულებების უსაფრთხოების სისტემა (მათ შო-

რის, მისი ტექნიკური უზრუნველყოფის საშუალებები) კორელაციაშია დაწესებულების ტიპთან და სოციალური ინტეგრაციის ცენტრებში, რომლებიც ზოგადად არ არის დახურული და მოქმედებენ მსჯავრდებულების მიმართ ნდობის პრინციპით (ამ უკანასკნელებს აქვთ მონაცემთა დაწესებულებების გარეთ მუშაობისა და მკურნალობის შესაძლებლობა), მოქმედებს უსაფრთხოების ეფექტიანი სისტემა, რომელიც შესაძლებელს ხდის მსჯავრდებულთა მონიტორინგის ელექტრონული GPS კონტროლის სამაჯურების, სისხლის ალკოჰოლის ინდიკატორების და პერსონალური ხმის დეტექტორების გამოყენებით.

სასჯელალსრულების დაწესებულებების უსაფრთხოების ყველაზე მონინავე სისტემა არსებობს შეერთებულ შტატებში, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საშიშროების მინიმალური დონის მქონე სასჯელალსრულების დაწესებულებებს არ ჰყავთ შეიარაღებული მცველები. ამ დაწესებულებებში პატიმრები იმყოფებიან ნახევრად თავისუფალ რეჟიმში (კერძოდ, მათ ეძლევათ დაწესებულების გარეთ მუშაობის შესაძლებლობა). ამასთან, რეჟიმის დარღვევის შემთხვევაში პატიმარი შეიძლება გადაიყვანონ დაწესებულების დაცულ ციხის სექტორში, სადაც კრიმინალური გარემოს ოპერატიული კონტროლის განხორციელების მნიშვნელოვანი საშუალებაა ცენტრალიზებული აღრიცხვა, რომელიც იძლევა შეგროვების, დაგროვების, შენახვის საშუალებას, ამ შემთხვევაში ბუღალტრული აღრიცხვის ძირითადი ობიექტებია პატიმრები, რომლებსაც აქვთ მაღალი კრიმინალური აქტივობა.

ზოგადად, როგორც მკვლევარები აღნიშნავენ, კომპიუტერული ტექნოლოგიების გამოყენება ციფრული კონტროლისა და სათვალთვალო სისტემების გამოყენებით შესაძლებელს ხდის სასჯელალსრულების დაწესებულების ტერიტორიის ყოვლისმომცველი კონტროლის განხორციელების ამოცანების ეფექტიანად განხორციელებას, საგანგებო სიტუაციებზე სწრაფად რეაგირებას და ამით უზრუნველყოს სასჯელალსრულების დაწესებულების უსაფრთხოება. ცხადია, ეს ასპექტი გასათვალისწინებელია და, თუ ეს შესაძლებელია (შინაური პირობების გათვალისწინებით) სამეცნიერო-ტექნიკური ბაზა და მისი განხორციელება (სამართალდამცავ სფეროში) განხორციელდეს სასჯელალსრულების დაწესებულებების ფუნქციონირების უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ფარგლებში.

ასევე ყურადღება უნდა მიექცეს სასჯელალსრულების დაწესებულებების ფუნქციონირების (და შესაბამისად მათში უსაფრთხოების უზრუნველყოფის) თავისებურებებს საგანგებო სიტუაციებში. როგორც სამართლიანად არის აღნიშნული სპეციალიზებულ ლიტერატურაში, ამ თავისებურებებს მიეკუთვნება: სპეციალური სამართლებრივი რეჟიმის დაწესება; დროებითი სტრუქტურული წარმონაქმნების შექმნა; დროებითი კონტროლისა და კომუნიკაციის სისტემის შექმნა; სპეციალური ტაქტიკური ტექნიკის გამოყენება (სპეციალური ოპერაციების ჩატარების ჩათვლით, შინაგან საქმეთა ორგანოების და შინაგანი ჯარების მნიშვნელოვანი ძალებისა და რესურსების მოზიდვა, აგრეთვე სხვა სამართალდამცავი ორგანოები, სპეციალური საშუალებებისა და იარაღის გამოყენება. ამასთან დაკავშირებით მიზანშეწონილია მოვიყვანოთ მეზობელი ქვეყნების გამოცდილება. მაგალითად, ბელორუსის რესპუბლიკის სასჯელალსრულების დაწესებულებებში შემოღებულია სპეციალური სიტუაციის რეჟიმი, დაწესებულების ხელმძღვანელის გადაწყვეტილებით, ვიზიტები, ამანათების მიღება, საკვებისა და პირველადი მოხმარების ნივთების გაყიდვა, მსჯავრდებულებისთვის წერილების გაგზავნა და წერილების მიწოდება. მათზე გაგზავნილი ამანათები შეიძლება შეჩერდეს, ხოლო მსჯავრდებულთა გადაადგილება საცხოვრებელ და ინდუსტრიულ ზონებში, მსჯავრდებულთა გამგზავრება ან გაყვანა სასჯელალსრულების დაწესებულების გარეთ გაუქმებულია ან შეზღუდულია, ვიზიტები სასჯელალსრულების დაწესებულებებში საზოგადოებრივი გაერთიანებების, რელიგიური კონფესიების წარმომადგენლების მიერ. მედია და კულტურული, საგანმანათლებლო და ფიზიკური ფიტნეს ხასიათის მასობრივი ღონისძიებების გამართვა აკრძალულია ან შეზღუდულია. ამ რეჟიმის მიხედვით, მსჯავრდებულები, რომლებიც ახორციელებენ ჯგუფური უკანონო ქმედებების ორგანიზებას ან პროვოცირებას, ან მათი აქტიური მონაწილეები, იზოლირებულნი არიან მოცემულ დაწესებულებაში ან გადა-

ყვანილნი არიან სხვა დაწესებულებაში. ამ რეჟიმის შემოღების პარალელურად დაწესებულებაში ყალიბდება უსაფრთხოებისა და ზედამხედველობის გაძლიერებული ვერსია.

აღსანიშნავია, რომ უცხოურ პენიტენციურ პრაქტიკაში საკმაოდ მკაცრი ზომები გამოიყენება პატიმრების მიმართ, რომლებიც უხეშად არღვევენ სასჯელაღსრულების დაწესებულების უსაფრთხოებას. მაგალითად, დიდ ბრიტანეთში, პატიმრები, რომლებიც მონაწილეობდნენ არეულობებში, დაუმორჩილებლობაში, მძევლების აყვანაში და ადმინისტრაციის თანამდებობის პირებზე თავდასხმებში ციხეში ასეთი ქმედებების ჩადენისას ისინი მოთავსებულნი არიან უსაფრთხოების კატეგორიის „A“ საკნებში (ამავე დროს, მათ ართმევენ პირადი შემწეობას და ექვემდებარებიან უმკაცრეს მეთვალყურეობას: ყოველკვირეული ჩხრეკა ტარდება როგორც პირადად, ასევე მათში. უჯრედები, სადაც ისინი ინახება).

სასჯელაღსრულების უსაფრთხოების გარე მხარის და ამ მხრივ უცხოური გამოცდილების დახასიათებისას, მოკლედ, მეცნიერულ და ემპირიულ წყაროებზე დაყრდნობით, გამოვყოფთ უცხოურ პრაქტიკაში ფართოდ გამოყენებულ ზოგიერთ ინსტიტუტს და ღონისძიებას, რომელთაგან ზოგიერთს, როგორც ჩანს, აქვს თანამედროვე სასჯელაღსრულების სისტემასთან ადაპტაციის პერსპექტივა. პირველ რიგში, სასჯელაღსრულების დაწესებულებიდან გათავისუფლებულ პირებზე (ძირითადად მაღალი რისკის რეციდივისტებზე) არსებობს და დინამურად ვითარდება საზღვარგარეთ არსებული სოციალური კონტროლის სისტემა. ამ მხრივ, პრობაცია (როგორც სოციალური კონტროლისა და ზედამხედველობის ფორმა), მის ფარგლებში შექმნილ სამსახურებს და პირობით თავისუფლების აღკვეთის და სხვა სტრუქტურებს, ასევე რესოციალიზაციისა და ადაპტაციის ფუნქციები დადებითად უნდა შეფასდეს. ასე, მაგალითად, აშშ-ში, სასჯელის აღმასრულებელ ხელისუფლებაში რეგისტრირებულ პირებს შორის, ნახევარზე მეტი პრობაციის სამსახურის მეთვალყურეობის ქვეშ იმყოფება, პირობითი მსჯავრდებული პირები, პირობით ვადამდე გათავისუფლებული. ასევე ყურადღება უნდა მიექცეს სასჯელაღსრულების შემდგომი ზედამხედველობის თავისებურებებს ცალკეულ კატეგორიის პირებთან მიმართებაში, რომლებმაც სასჯელი მოიხადეს (ჩადენილი დანაშაულის ხასიათის გათვალისწინებით). ამრიგად, ინგლისში მკაცრი ზედამხედველობა ხორციელდება მათზე, ვინც ნასამართლევა სექსუალური ხასიათის დანაშაულისთვის (ასეთი პირების თითქმის მთელი ცხოვრების მანძილზე).

მეორეც, ზოგიერთ უცხო ქვეყანაში არსებობს სისხლის სამართლის სამართლებრივი აქტები, რომლებიც გამოიყენება ჩადენილ პირებზე, განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულებებზე და მათ, ვინც მოიხდა სასჯელი. კერძოდ, საუბარია პრევენციულ დაპატიმრებებზე (Sicherheitsverwahrung), რომლებიც გამოიყენება გერმანიის პენიტენციურ სისტემაში განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩადენისთვის მსჯავრდებულთა მიმართ. ამავდროულად, აუცილებელია ყურადღება მიექცეს ამ ინსტიტუტის რეფორმას ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების გავლენით. ზოგადად, ეს ინსტიტუტი აჩენს კითხვებს მისი ლეგიტიმურობის კუთხით.

მესამე, არსებობს მსხვერპლის როლის გაზრდის ტენდენცია დანაშაულისგან პირობითი გათავისუფლების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას. ამ ტენდენციას საქართველოშიც შეიძლება მივაკვლიოთ: რუსეთის ფედერაციის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსს ახლა დაემატა რიგი დებულებები, რომლებიც, დაზარალებულისა და მისი წარმომადგენლის უფლებებს შორის, სასამართლო სხდომაში მონაწილეობის უფლებას აძლევს საკითხების გადაწყვეტისას.

შეერთებულ შტატებში ვადაზე ადრე გათავისუფლების გადაწყვეტილებები მიიღება სპეციალური კომისიების სასჯელაღსრულების დაწესებულებებიდან, რომლებიც კონფიდენციალურად მოიძიებენ დაზარალებულთა აზრს ამ ქმედების შესაძლებლობის შესახებ და დაზარებულს აქვს უფლება მოსმენილი იყოს კომისიაში. მსგავსი პროცედურა ვრცელდება კანადაშიც.

სპეციალიზებულ ლიტერატურაში, საკონსულტაციო საერთაშორისო სამართლებრივი დოკუმენტების ანალიზის გათვალისწინებით, გამოხატულია ამ პრაქტიკის დადებითი შეფასება და ჩამოყალიბებულია რეკომენდაცია საქართველოში მისი აღქმის შესახებ უსაფრთხოების (პირადი, ოჯახის წევრები და ახლობლების) გათვალისწინებით.

ამრიგად, ავტორი მიდის შემდეგ დასკვნამდე სასჯელალსრულების უსაფრთხოების უზრუნველყოფის უცხოური გამოცდილებისა და თანამედროვე საქართველოში სასჯელალსრულების სისტემაში მისი აღქმის პერსპექტივების შესახებ.

1. განსახილველ სფეროში უცხოური გამოცდილების აღქმის პარამეტრები უნდა უკავშირდებოდეს საქართველოს კონსტიტუციის დებულებებს, ეროვნული სამართლებრივი სისტემის ტიპს, საქართველოს სასჯელალსრულების სისტემის განვითარების კონცეპტუალურ დებულებებს და საჭიროებებს. მისი უსაფრთხოების უზრუნველყოფა და ასევე შესაძლებლობების გათვალისწინებას (ეკონომიკური, ფინანსური, რესურსური და ა.შ.);

2. სასჯელალსრულების სისტემის უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ძირითადი მიმართულებები (სადაც შესაძლებელია დადებითი უცხოური გამოცდილების მიღება) მოიცავს ორგანულად ურთიერთდაკავშირებულ პრობლემებს სასჯელალსრულების დაწესებულებების (პირველ რიგში მსჯავრდებულები და პერსონალი, გარდა ამისა, მათ საზღვრებში მყოფი ყველა პირი) და უსაფრთხოების საკითხებს საზოგადოების სასჯელალსრულების საქმიანობასთან დაკავშირებით (მათ შორის, სისხლის სამართლის სასჯელი მოხდილი პირების გათავისუფლებასთან დაკავშირებით).

3. საქართველოს თანამედროვე სასჯელალსრულების სისტემისთვის (მათ შორის მისი უსაფრთხოების უზრუნველყოფის კუთხით) პრაქტიკული ინტერესია და ამ მხრივ იმედის მომცემია უცხოური გამოცდილების შემდეგი ასპექტები: მსჯავრდებულთა დიფერენცირება სპეციალიზებული ცენტრების დასკვნებზე დაყრდნობით (რაც, ცხადია, უნდა მოიცავდეს ფსიქოლოგებს, სოციოლოგებს, იურისტებს და სხვა სფეროს წარმომადგენლებს, რომლებიც დაკავშირებულია პენიტენციური სისტემის შესწავლასთან და მის უსაფრთხოებასთან) მათი საფრთხის დონისა და ამასთან დაკავშირებით მიღებული გადაწყვეტილების შესახებ პირის გაგზავნის შესახებ (ზოგიერთ შემთხვევაში ასევე ითვალისწინებს ანგარიშზე თანხმობას) შესაბამის პენიტენციურ დაწესებულებაში (სადაც შესაბამისი პროგრამა მოქმედებს სოციალიზაციას); მსჯავრდებულის, რომელსაც თავისუფლების აღკვეთა ეწერება „უფრო რბილი რეჟიმით“ სასჯელალსრულების დაწესებულებაში გადაყვანის შესაძლებლობა. შესაბამისი ადაპტაციისა და რესოციალიზაციის პროგრამების ერთდროული დასრულება; სასჯელალსრულების დაწესებულებების და სისხლის სამართლის სხვა დაწესებულებებისა და ორგანოების ტექნიკური აღჭურვილობის გაზრდა; სასჯელალსრულების დაწესებულებიდან გათავისუფლებულ პირებზე (პირველ რიგში მაღალი რისკის რეციდივისტებზე) სოციალური კონტროლისა და ზედამხედველობის ფორმების შემუშავება; უფრო სრულყოფილი და დანაშაულის მსხვერპლის (მისი ნათესავების და მეგობრების) უსაფრთხოების გათვალისწინებით დაზარალებულის ჩართვა პირობით ვადამდე გათავისუფლების საკითხის გადაწყვეტაში.

დასკვნა

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მსჯავრდებული პირის რესოციალიზაცია-რეაბილიტაცია მეტად მნიშვნელოვანია დანაშაულის რეციდივის პრევენციისა და მსჯავრდებულის საზოგადოებაში სრულფასოვან წევრად დაბრუნებისათვის. კანონთან კონფლიქტში მყოფი პირის წარმატებული რეაბილიტაცია-რესოციალიზაცია კი მრავალი ფაქტორის ერთობლიობაზეა დამოკიდებული: ლიბერალური სისხლისამართლებრივი პოლიტიკა, სახელმწიფო უწყებათა ეფექტიანი ფუნქციონირება, საზოგადოების წევრების მხარდაჭერა და სხვა. როგორც ზემოთ განვიხილეთ საქართველომ მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადადგა და მნიშვნელოვანი პროგრამები შეიმუშავა რესოციალიზაციისა და რეაბილიტაციისთვის, თუმცა არსებობს ხსენებული პრობლემები, როგორც პროგრამებისათვის საჭირო ინფრასტრუქტურის ნაკლებობის თვალსაზრისით, ასევე ბენეფიციართა დაბალი მოტივაციისა და კრიმინალური სუბკულტურის მიხედვით, რაც საჭიროებს მოგვარებასა და ეფექტური გზების მოძიებას- იგულისხმება კანონმდებლობის დახვეწა, ბენეფიციართა პროგრამებზე ხელმისაწვდომობისა და შესაბამისად აღნიშნული მიმართულებით ბიუჯეტის გაზრდა, ასევე, ფსიქოლოგებისა და სოციალური მუშაკების

მეტი ჩართულობა და მათი რაოდენობის გაზრდა. არასამთავრობო ორგანიზაციების წახალისება, გააქტიურება, მათი ჩართულობის გაზრდა. უწყებებს, დაწესებულებებსა და ორგანიზაციებს შორის კოორდინირებული მუშაობის უზრუნველყოფა. ასევე, მნიშვნელოვანია, რომ ყოველ ეტაპზე გათვალისწინებულ იქნეს საერთაშორისო სტანდარტები. ეფექტური კომპლექსური პროცესების წარმართვით კი საბოლოოდ შეასაძლებელია მსჯავრდებულის რესოციალიზაციისა და რეაბილიტაციის მიზნის მიღწევა და პირის საზოგადოებაში სრულფასოვან წევრად დაბრუნება, რაც დადებითად აისახება და მკვეთრად შეამცირებს ქვეყანაში დანაშაულთა მაჩვენებელს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ვარძელაშვილი ი. - „სასჯელის მიზნები“, თბ. 2016 წ.
2. შალიკაშვილი მ. მიქანაძე გ. ხასია მ. „სასჯელალსრულების სამართალი“, თბ. 2014წ.
3. ადამიანის უფლებები და სასჯელალსრულების დაწესებულებები- სახელმძღვანელო ადამიანის უფლებების საკითხებში სასჯელალსრულების დაწესებულებების თანამშრომელთათვის, ნიუ-ორკი და ჟენევა, 2005 წ.
4. Гармаш А., Аносов М., Музалева Л. Ресоциализация бывших заключенных: опыт зарубежных стран // ЭЖ-Юрист. 2012. № 32
5. Голодов П.В., Спасенников Б.А. Анализ зарубежного опыта пенитенциарной деятельности // Уголовно-исполнительная система: право, экономика, управление. 2015. № 5.
6. Reform der Sicherungsverwahrung. Bund und Länder können sich nicht einigen // Stern-Magazin. 16.08.2011.

REREFERENCES:

1. Vardzelashvili I. - “Goals of punishment”, chap. 2016
2. Shalikashvili M. Mikanadze G. Khasia M. “Penal Law”, chap. 2014
3. Human Rights and Penitentiary Institutions - A Guide to Human Rights for Penitentiary Workers, New York and Geneva, 2005.
4. Garmash A., Anosov M., Muzaleva L. Resocialization of former prisoners: experience of foreign countries // EJ-Lawyer. 2012. No. 32
5. Golodov P.V., Spasennikov B.A. Analysis of foreign experience of penitentiary activities // Criminal-executive system: law, economics, management. 2015. No. 5.
6. Reform der Sicherungsverwahrung. Bund und Länder können sich nicht einigen // Stern-Magazin. 16.08.2011.

FOREIGN EXPERIENCE IN ENSURING THE SECURITY OF THE PENITENTIARY SYSTEM AND THE POSSIBILITY OF ITS USE IN FUTURE PRACTICE

Nino Kavtaradze

Ph.D Degree in Business Administration, Professor
Georgian Technical University, Georgia

Nodar Mataradze

Georgian Technical University, PhD Student

RESUME

The article discusses the foreign experience of penitentiary systems in countries such as Norway, the USA, New Zealand, Australia, Spain, Portugal, Belarus, Great Britain, Canada, Germany and the possibility of its application in the modern penitentiary system of Georgia. Taking into account the analysis of international legal documents, the author of the article positively evaluates the penal practice of foreign countries and formulates a recommendation about its perception in Georgia. The material of the scientific article can later be used in the practical activities of the penitentiary institutions of the penitentiary system, as well as in the educational organizations of the Penitentiary Service of Georgia.

Key words: penitentiary security, penitentiary system, public safety, convicts, differentiation of convicts, correctional institutions.